

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

БОДУНОВА О. М.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права
та кримінології
(Університет державної фіскальної
служби України)

ЛЮБАВІНА В. П.,

молодший науковий співробітник
відділу дослідження акцизного
оподаткування
(Науково-дослідний центр проблем
оподаткування та фінансового права
Науково-дослідного інституту
фіскальної політики
Університету державної фіскальної
служби України)

УДК 343.92

**ВПЛИВ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НА ДИНАМІКУ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ**

У статті розглядається питання криміногенного впливу новітніх інформаційних технологій, зокрема засобів масової інформації, на злочинну поведінку. На підставі аналізу наукових праць та законодавчих актів визначаються напрями запобігання такому впливу.

Ключові слова: злочинність, новітні інформаційні технології, динаміка, ЗМІ, свідомість.

В статье рассматривается вопрос криминогенного влияния новейших информационных технологий, в том числе, средств массовой информации, на преступное поведение. На основании анализа научных работ и законодательных актов определяются направления предотвращения такого воздействия.

Ключевые слова: преступность, новейшие информационные технологии, динамика, СМИ, сознание.

The article considers the issue of the criminal influence of the latest information technologies, including the media, on criminal behavior. Based on the analysis of scientific works and legislative acts, the directions for preventing such impact are determined.

Key words: crime, newest information technologies, dynamics, media, consciousness.

Вступ. Усім відомо, що сьогодні суспільна думка формується під впливом мережі Інтернет, зокрема соціальних мереж. Це пояснюється тим, що у таких мережах є всі необхідні

елементи, які посилюють вплив на свідомість користувачів, адже Інтернет – аудіовізуальний канал комунікації. До того ж наразі майже кожен серед молодого населення має власні профілі у Twitter, Facebook або Instagram.

Тенденції останніх десятиліть переконливо свідчать, що в інформаційному середовищі все частіше відбувається протистояння національних інтересів країн у різних сферах життя. Дедалі активніше його унікальні можливості використовуються різними політичними силами для досягнення поставленої мети – завоювання влади, зокрема шляхом здійснення через соціальні мережі впливу на свідомість і моральний стан суспільства [2, с. 228–236].

Говорячи про криміногенний інформаційний вплив, необхідно звернути увагу на фактор сприяння такого впливу – громадську думку, за допомогою якого медіа керують суспільством і політичною владою. Громадська думка – складова частина масової свідомості, що містить у собі приховане або очевидне ставлення різних соціальних спільнот до проблем, подій і фактів дійсності. Процеси формування та функціонування громадської думки можуть протікати стихійно, однак у сучасних суспільствах найчастіше вказують на визначальний вплив із боку численних соціальних установ – політичних організацій, ЗМІ тощо [6, с. 195]. Медіа дедалі частіше вводять свого споживача у стан відчуженості від суспільства, усе більше розбешують його безсоромністю і насильством, злочинністю і безкарністю, пропагандою алкоголю і наркотиків, а також іншими негативними тенденціями. Саме тому вивчення негативного впливу ЗМІ на рівень злочинності в Україні та розроблення напрямів його запобігання є актуальним.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз криміногенного впливу новітніх інформаційних технологій на динаміку злочинності в Україні та розроблення пропозицій щодо його запобігання.

Результати дослідження. Сьогодні потужні українські мас-медіа у своїх продуктах (серіалах, телепередачах, проектах) культивують антисуспільні погляди, які є оціночними судженнями (стереотипами мислення) значної частини людей, що виражають прийнятне ставлення до кримінальних форм задоволення повсякденних потреб та інтересів. Фактично антисоціальні погляди виступають дороговказом, підштовхують до вчинення злочинів тих, хто вагається [3, с. 5].

Проте вплив ЗМІ на злочинність може носити й позитивний характер. Так, взаємодія правоохоронних структур та ЗМІ виступає засобом оптимізації діяльності кожної з них: для медіа – це можливість удосконалити інформування громадськості з питань боротьби зі злочинністю (зокрема забезпечити необхідну відкритість діяльності правоохоронних органів), а ще така взаємодія допомагає структурі ЗМІ формувати правосвідомість населення. Для правоохоронних органів – це спосіб одержання допомоги від населення у вирішенні своїх завдань і засіб розширення джерел інформації, необхідної для виконання певних функцій. Століття тому М. Гросс писав щодо цього, що тісний зв'язок між судом, слідчим і засобом масової інформації полягає в спільності завдань. Перший веде боротьбу зі злочинами та з тим, що з ними нерозривно пов'язане, що спонукає до здійснення. Та й періодичні друковані видання здебільшого прагнуть такої ж мети [1, с. 346].

Проте в багатьох випадках ЗМІ все-таки здійснюють негативний вплив на динаміку злочинності. Одна з небезпечних для духовно-моральної атмосфери суспільства традицій ЗМІ полягає в прагненні експлуатувати низинні, руйнівні тенденції людської підсвідомості. Телебачення, кінематограф, література, друковані ЗМІ повністю використовують тягу людини до всього трагічного, пов'язаного зі стражданнями. Відомо і досить цинічне журналістське кредо: чим більше жертв і катастроф, тим цікавіша інформація для глядача (і читача). Тому в перших кадрах телевізійних новин, на перших шпальтах газет, смакуючи деталі, розписуються великі та малі трагічні події.

Людину затавлюють як глядача, читача, апелюючи до найсильніших її переживань. Звертання до них завжди приносило найбільші касові збори кінофільмам (наприклад, кримінальним бойовикам) і книгам відповідного змісту. І в XXI столітті (всупереч культурним традиціям і логіці розуму) більшість людей готові читати та дивитися те, що може спричинити граничне внутрішнє напруження і навіть стресовий стан.

Водночас для успішної маніпуляції свідомістю людей потрібна саме атмосфера страху, затяжного стресового стану, що блокує творчий (критичний) розум. Це найкраще підзасіб придушення пізнавальної активності людини. На тлі емоційного дискомфорту можна впровадити у свідомість особистості та суспільства будь-який міф і одночасно довести їх до повної соціальної апатії.

Варто зазначити, що криміногенний інформаційний вплив медіа в низці випадків спрямований на вирішення конкретних завдань: поширення завідомо неправдивої інформації, а також публікація відомостей і фактів, що відводять убик слідство в кримінальних справах; створення засобами масової інформації громадської думки, що сприяє розвалу кримінальних справ, які володіють величезним суспільним резонансом; розголошення конфіденційних відомостей, що становлять службу таємницю, таємницю слідства; компрометація правоохоронних органів і окремих представників, які виявляють активність у боротьбі зі злочинністю. Виконуючи політичне або кримінальне замовлення, ЗМІ втрачають свій авторитет, аудиторію, рекламу, дохід. Медіа, розраховуючи на підтримку політичних або злочинних сил, стають заручниками інтересів, які диктують правила гри відповідно до запитів своїх покровителів. Звісно, ЗМІ мають інформувати суспільство про злочинні дії представників влади, поліції, інших посадових осіб правоохоронних органів, але ця інформація має подаватися в мінімально негативних описах, щоб не підривати довіру до правоохоронної системи.

Отже, усе вищевказане дає змогу говорити про те, що вплив ЗМІ зумовлений зловживанням свободою слова, зокрема порушенням правил моралі та журналістської етики. Звісно, ЗМІ мають інформувати суспільство про злочинність (стан, структуру, динаміку, територіальність), її вияви в державі та за кордоном, роблячи при цьому попереджувальний вплив, розважати представників суспільства тим чи іншим видом інформаційної продукції (кінофільми, серіали, ток-шоу тощо), але це має робитися кримінологічно обгрунтовано. Функція висвітлення не має створювати в суспільстві паніки, з одного боку, а з іншого – не викликати в будь-кого бажання вчинити злочин.

Саме тому негативний вплив ЗМІ завдяки маніпулятивності й особистісним факторам (психологічним, фізіологічним) легко сприймається реципієнтами масової інформації, що породжує серйозну загрозу безпеки як суспільства, так й особи зокрема. При цьому криміногенний вплив ЗМІ, по-перше, входить до єдиної системи взаємодії, що призводить до можливого та дійсно існуючого механізму створення причин, які детермінують злочинність; по-друге, може здійснюватися саме злочинністю (її елементами) в різних виявах, що дає можливість говорити, що ЗМІ можуть як породжувати злочинність, так і виступати співучасниками її (через інформаційне забезпечення) [6, с. 198].

Проаналізувавши теоретичні доробки багатьох дослідників криміногенного впливу ЗМІ, варто виокремити певні групи дій, через які й здійснюється зазначений вплив. Загалом, це інформування суспільства про певні події, пропаганда, інформування про методи та способи вчинення злочинів, зловживання ненормативною лексикою, романтизація й ідеалізація злочинності, героїзація злочинців, реклама алкогольної й тютюнової продукції, сприяння та розвиток кримінальної субкультури, формування негативної думки про державні та правоохоронні органи та посадових осіб, заходи з профілактики й боротьби зі злочинністю.

Важливо зазначити, що негативний вплив ЗМІ часто відображається саме на поведінці неповнолітніх. Показові й результати досліджень Медичного факультету Гарвардського університету (Harvard University), згідно з якими до 18-ліття американська дитина бачить насилля на екрані телевізора більше 180 тис. разів. Із них близько 80 тис. убивств. За інформацією Mediascope, 66% дитячих телепередач, які транслюються в США, містять сцени насилля, причому в трьох четвертих випадків телебачення демонструє програми, в яких насилля ніяк не карається.

Отже, проблема впливу ЗМІ на формування правосвідомості та вчинення неповнолітніми злочинів є надзвичайно актуальною. Неповнолітнього злочинця можна покарати, але набагато важче запобігти причинам і наслідкам його злочинної поведінки. Для цього

потрібно боротись із тим, що змушує вчиняти протиправні дії. Саме тому в науці існує позиція, що необхідно переорієнтовувати ЗМІ з поширення агресивної інформації на розповсюдження культурно-просвітницької та правової. Висвітлення сюжетів про відбування покарань неповнолітніми в місцях позбавлення волі, роздуми про вчинений злочин, позиції потерпілих також може мати профілактичне значення.

Варто зазначити, що для запобігання негативному впливу ЗМІ на злочинність неповнолітніх важливим є використання комплексного підходу. З одного боку, має бути виховний вплив батьків та педагогів, з іншого – органів влади, причетних до регулювання інформаційного простору. Посилення захисту неповнолітніх від шкідливого впливу ЗМІ можливе і шляхом запровадження штрафних санкцій за пропаганду насилля. Варто приділяти увагу висвітленню у радіо-, телепередачах, публікаціях у друкованих ЗМІ питань здорового способу життя, соціального захисту та профілактики правопорушень серед дітей та підлітків. Потрібно об'єднати зусилля всіх складників інформаційного простору задля забезпечення неповнолітніх високоякісною інформацією, оскільки вплив ЗМІ безперечно буде лише зростати.

Висновки. В умовах інформаційної цивілізації ЗМІ мають величезні можливості для маніпулювання, вони вже сьогодні здатні домагатися від людей потрібного світосприйняття, закладати необхідні стереотипи поведінки, програмувати бажання, формувати реальну одномуність у країні й світі. Різке підвищення ролі ЗМІ в політичному і громадському житті дало підстави для появи низки концепцій, що обґрунтовують пріоритетну значимість цього інституту в житті суспільства та настання епохи «медіа- чи телекратії». Учені попереджають навіть про можливість появи нового виду світової диктатури, заснованого на всевладді ЗМІ, тобто про інформаційний тоталітаризм. Досвід показує, що роль ЗМІ (як форми влади) має тенденцію до посилення. В інформаційному суспільстві вони можуть стати чільним фактором прийняття і регуляції не тільки політичних, але й психологічних рішень. Сьогодні політикою можна назвати лише те, що пройшло через екран телевізора або друковану пресу. Без них немає ідей, подій, голосних скандалів, навіть якщо вони реально існують. Засоби масової інформації, насамперед телебачення, нині не стільки відбивають та інтерпретують дійсність, скільки конструюють її за своїми правилами і за установками замовників. Маючи всі можливості впливу на людей, їхню психіку, ЗМІ в майбутньому потенційно можуть підім'яти під себе всі інші галузі влади, поставити їх у залежність від власних інтересів. Це створює серйозну небезпеку для стійкого розвитку сучасного суспільства, одним із головних принципів якого є принцип поділу влади. Вихід із цієї ситуації полягає у посиленні правового регулювання та суспільного контролю діяльності ЗМІ, вихованні критичного відношення до них.

Одним із можливих варіантів є обмеження використання можливостей ЗМІ, зокрема мережі Інтернет. За даними звіту Freedom House Україна ж належить до країн із «вільним» доступом до Інтернету [5, с. 97].

Під час вивчення зарубіжного досвіду було виявлено, що найбільш поширеним методом обмеження свободи в Інтернеті було прийняття відповідних законів, які перешкоджали вільному висловленню думок, несли за собою покарання за поширення або розміщення певного контенту, арешти користувачів тощо. Така практика досить поширена у Китаї, Північній Кореї [4].

Варто зазначити, що чинне українське законодавство містить низку нормативно-правових документів щодо функціонування національної інформаційної сфери. Незважаючи на суттєвий законодавчий досвід, в Україні значна кількість напрямів цієї галузі все ще залишається неврегульованою в правовому аспекті. Це стосується об'єктів критичної інфраструктури, проблем інформаційно-комунікаційних систем, діяльності електронних і друкованих ЗМІ, інформаційно-аналітичних установ, міжнародних і вітчизняних неурядових організацій, які активно використовують інформаційний простір для просування своїх ідей задля досягнення як задекларованої, так і прихованої мети тощо [7, с. 24].

Список використаних джерел:

1. Бандурка А.М., Бочарова С. П., Землянская Е.В. Юридическая психология: учебник. Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2001. 640 с.

2. Гіда О.Ф. Фактори, що впливають на формування викликів національним інтересам України в інформаційному просторі // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 2 (30). С. 228–236.
3. Глушко Д.А. Вплив ЗМІ на формування «фонових явищ» злочинності в Україні // *Злочинність у глобалізованому світі : матеріали XVI Всеукр. кримінол. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Харків, 12 груд. 2017 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана і Б.М. Головкина*. Харків: Право, 2017. 420 с.
4. Електронні джерела політичного впливу: форми маніпулювання свідомістю та засоби їх обмеження URL: <http://librar.org.ua/sections/load.php?s=policy&id=113&start=5/> (дата звернення: 20.07.2018 р.).
5. Коломієць В.Ф., Вишневський А.І. Роль Internet-технологій у формуванні свідомості // *Проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 8. С. 96–10.
6. Мокряк М.В. Вплив засобів масової інформації на детермінацію злочинності // *Підприємництво, господарство, право*. 2017. № 11. С. 195–198.
7. Поляруш А.А., Юрченко А.М. *Україна: еволюція «революцій»*. Київ: Саммит-книга, 2013. 219 с.

ПОПОВИЧ О. С.,

аспірант кафедри кримінального права № 1
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.34

ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ В ІСТОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано кримінальне законодавство України, а також інші нормативно-правові акти про терористичні злочини, що були чинними в ХХ ст. Встановлені еволюційні зміни змісту терміна «терористичний акт» у Кримінальних кодексах Української Соціалістичної Радянської Республіки 1922, 1927, 1960 рр. Автором з'ясовані підходи законодавця до фіксації ознак терористичного акту в цих Кодексах. Сформульована пропозиція щодо використання історичного досвіду для подальшого удосконалення кримінально-правових заходів боротьби з терористичними актами в сучасних умовах.

Ключові слова: *терористичний злочин, терористичний акт, контрреволюційний злочин, історія кримінального законодавства.*

В статье анализируется уголовное законодательство Украины, а также другие нормативно-правовые акты о террористических актах, действующие в XX ст. Установлены эволюционные изменения содержания термина «террористический акт» в Уголовных кодексах Украинской Социалистической Советской Республики 1922, 1927, 1960 гг. Автором выяснены подходы законодателя при фиксации признаков террористического акта в этих Кодексах. Сформулировано предложение относительно использования исторического опыта для дальнейшего усовершенствования уголовно-правовых мер борьбы с террористическими актами в современных условиях.

Ключевые слова: *террористическое преступление, террористический акт, контрреволюционное преступление, история уголовного законодательства.*

